

Varga Éva Katalin – Barta Andrea

Semmelweis Egyetem
Szaknyelvi Intézet

A nemzetközi és a magyar anatómiai nevek egységesítési problémái

<https://doi.org/10.48040/PL.2020.16>

Az első anatómiai nomenklátúra, a bázeli „Nomina anatomica” (1895) megjelenésével az anatómiai nevek megalkotásának folyamata nem zárult le, a nemzetközi anatómiai nevezéktan azóta is folyamatos revízió alatt áll. A nevezéktan újragondolását és javítását az új anatómiai struktúrák megnevezése, az archaikus szemléletű nevek megújítása (pl. ramus descendens anterior helyett ramus interventricularis anterior), a már használatban levő nevek hibáinak javítása, a szemlélet egységesítése mellett a más orvosi területekkel, különösen a klinikai ágak nyelvhasználatával való harmonizáció teszi szükségessé. A korábbi kiadásokat következetesség szempontjából felülmúló „Terminologia anatomica” (1998) a különböző orvosi szakterületek terminológiájának egységesítését tűzte ki célul. Az egységes, több terület átfogó anatómiai nomenklátúra létrehozása csak terminológusok, nyelvészek, anatómusok és a klinikai ágak művelőinek szoros együttműködésével valósítható meg.

Kulcsszavak: anatómiai nomenklátúra, interdiszciplinaritás, orvosi nyelv, szaknyelvhasználat, terminológia

Bevezetés

A magyar orvosi szaknyelvben szokásos az anatómiai struktúrák latin nevének a használata. Ezt a napjainkban elavultnak tűnő elvárást a szakma hagyományain kívül az is indokolja, hogy nincs elfogadott magyar anatómiai nevezéktanunk. Az orvosi egyetemek hallgatói csak a latin anatómiai neveket tanulják, a magyar neveket nem kell ismerniük. A latin anatómiai nevek tekintetében rendelkezésünkre áll a nemzetközi anatómiai nomenklátúra, az 1998-ban kiadott *Terminologia anatomica* (TA). Arra is kell azonban gondolnunk, hogy a latin nomenklátúra is folyamatosan változik, állandó revízió és korrekció alatt van: az újonnan felfedezett vagy részletesebben leírt struktúrákat meg kell nevezni, valamint az anatómiai leírás szemléletének változása miatt a meglevő terminusokban előforduló hibákat is javítani kell, az archaikus neveket pedig törölni.

További nehézséget jelenthet az is, hogy a leíró anatómia és a klinikum nyelvhasználata jelentősen eltér egymástól. Bár a TA újabb kiadásai a szinonimák megadásával kísérletet tesznek a kétféle nyelvhasználat közelítésére, a szakadék továbbra is jelentős maradt. Egyrészt különbség van

a terminusalkotásban felhasznált elemek eredetében. A leíró anatómiában a latin elemek vannak túlsúlyban, bár az anatómiai nevekben is találunk görög eredetű terminuselemeket, pl. a homonímia elkerülésére szolgál a kéz sajkacsontjának neve, az *os scaphoideum*, megkülönböztetésként a láb sajkacsontjától, az *os naviculare* nevű csonttól. A betegségek, állapotok, különböző beavatkozások megnevezésében szinte kizárólagosan görög elemekből felépülő terminusokat használnak. Másrészt a klinikai ágak szaknyelveiben ezen kívül sajátos kettősség figyelhető meg. Újításainkkal élen járnak, ami állandó terminusalkotási kényszert jelent a szakmai közösség számára, egyszersmind azonban bizonyos fokú konzervativizmussal is jellemezhetők: előszeretettel használják a szerzői neveket, és sokszor megőrzik a korábbi nómenklatúrák leíró anatómiából már kiiktatott anatómiai neveit. Az orvostudomány új *lingua franca*-ja, az angol nyelv, a klinikai ágak anatómiai neveiben is sok innovációt hozott, elsősorban a betűszók használatában, de az anatómiai leírás szemléletében is tetten érhetjük hatását. Továbbá, a klinikai orvosi ágak számára jelentős struktúráknak nincs nevük a leíró anatómiában, így a TA sem tartalmazza őket. Mindezeket a különbségeket és a terminológia változásait figyelemmel kell kísérnünk az orvostanhallgatók terminológia-oktatása során.

Tanulmányunkban a nemzetközi latin anatómiai nómenklatúra legfrissebb módosításai közül vizsgálunk néhányat, az anatómusok szakmai megközelítésétől eltérő, nyelvhasználati, terminológiai és oktathatósági szempontból. Korpuszunkat az anatómiai nómenklatúrák és a betegségek, állapotok, eljárások nemzetközi kódszámaihoz tartozó meghatározások alkotják, amelyeket különböző orvosi dokumentumtípusokból származó autentikus adatokkal egészítünk ki. A hallgatók által felvetett kérdésekből és saját tapasztalatainkból kiindulva azt vizsgáljuk, hogy az újabb módosítások mennyire szolgálják a különböző szakterületek terminológiájának harmonizációját és a terminológiai koherencia megvalósulását. Célunk azoknak az új terminusoknak a reflektorfénybe állítása, amelyek veszélyeztethetik a terminológia egyértelműségét. Az orvos–beteg kommunikáció és a betegtájékoztató megköveteli a magyar névhasználatot, ezért kitérünk a magyar anatómiai nómenklatúra létrehozásának perspektíváira és nehézségeire is.

Az anatómiai nómenklatúra kialakulása

A mai nemzetközi anatómiai nómenklatúra gyökerei az ókorig nyúlnak vissza. Legősibb rétegük metafora-eredetű neveivel őrzik az ókori görög orvosok nominációs szemléletét, pl. a *thorax* 'páncél – mellkas' a mellvérthez, a *coccyx* 'kakukk – farkcsont' (LSJ) pedig a kakukk csőréhez

való hasonlósága alapján kapta a nevét. Az elnyújtott S alakja miatt egyszerű zárszerkezetre emlékeztető kulcscsont neveként már Homérosznál megtaláljuk a *kleis* 'kulcs' szót, amely az arab orvosok közvetítésével, Avicenna latin fordításából került be *clavicula* alakban a nómenklatúrába (Skinner, 1949:96). A nemzeti nyelvek névadásának nyomait is felfedezhetjük, pl. az eredetileg az itáliai sebészek bizonyos sebkezelési eljárását jelölő *fontanella*, majd latinizált *fonticulus* alakjában, a kutacs nevében (Hyrtl, 1880:220). A középkorban a görög és arab nevek és ezek különböző latin fordításai is használatban voltak. A szinonimák növekvő száma megnehezítette az orvostudomány művelését. Az első standardizációs kísérletet a 16. században Vesalius németalföldi anatómus, a modern anatómia megteremtője hajtotta végre. Reformjának legfontosabb elemei a következők voltak: a görög terminusok helyett a klasszikus latin használata, a szinonimák kiszűrése, valamint az egyértelmű jelentés és az egyediség, mintegy megelőlegezve a modern terminológiai szemléletet (Holomanova et al., 2001).

Az első tudományos anatómiai nevezéktan megalkotására mégis a 19. század végéig kellett várni. A bázeli *Nomina anatomica* (BNA, 1895) az akkoriban használatban levő mintegy 50.000 anatómiai nevet a szinonimák kiküszöbölésével 5000-re redukálta. Ez az első nómenklatúra az elmúlt 125 évben sok módosításon esett át. A revíziók egyik célja a különböző társterületekkel való harmonizálás volt, így pl. a jénai *Nomina anatomica* (JNA, 1935) az emberi és az állati anatómiai leírás egységesítésére tett kísérletet. A párizsi *Nomina anatomica* (PNA, 1955) *Nomina anatomica* (NA, 1965) című kiadását több nyelvre lefordították, így létrehozva a nemzeti nyelvek anatómiai nómenklatúráját. A FCAT [=Federative Committee of Anatomical Terminology] által 1998-ban kiadott *Terminologia anatomica* (TA) standardizált nemzetközi anatómiai nómenklatúra: a latin anatómiai nevek mellett szerepelnek benne az angol nevek is, és mindegyik anatómiai névhez egy kódszám is tartozik. A TA legújabb verziója, a 2019-es TA2 a leíró anatómiai neveknek a klinikai orvosi ágak nyelvhasználatához való közelítését célozza. Vitaanyagként közzé tették az *International Federation of Associations of Anatomists* honlapján (TA2).

A TA2 néhány újítása

A latin *ventriculus* (<*venter* 'has') 'gyomor' jelentésben (BNA, NA) való használatának a kiiktatása és helyette a *gaster* bevezetése az újabb nómenklatúrákban a 'szívkamra' és 'agykamra' jelentésekkel való homonímia megszüntetését szolgálta: *curvatura ventriculi minor* (BNA, NA) > *curvatura minor* (TA) > *curvatura minor gastris* (TA2). A gyomor részeinek nevében megjelenik a *gaster* latinos *gastris* genitivusa is, mint az

előbbi példában, vagy a *paries anterior* (TA) *paries anterior gastris* (TA2) nevében. Bár a *gaster* bevezetését a gyomorral kapcsolatos anatómiai nevek jelölésére szolgáló *gastricus* jelző is támogatta, pl. *impressio hepatis gastrica* 'a máj gyomor felé eső benyomata' (TA2), a szakmai közvélemény nehezen fogadta el, és csak a TA-ban válthatta fel a *ventriculus*-t. A *gaster* anatómiai név a klinikum nyelvhasználatához is közelít, hiszen ezt a terminuselemet láthatjuk viszont az eljárások, elváltozások nevében, a betegségek nemzetközi osztályozására szolgáló kódrendszer (BNO) magyar verziójában és hazai fekvő- és járóbeteg-ellátás finanszírozásában használt betegosztályozási rendszerben: *Gastrooesophagealis reflux oesophagitis* (K2100) 'gyomor-nyelőcső reflux nyelőcső-gyulladás', *Idült gastritis k[ülön] m[egnevezés] n[élkül]* (K2950) 'idült gyomorgyulladás', *Gastroscoopia per gastrostomiam* (16350) 'gyomortükrözés a gyomor megnyitásával'. A módosítások átvétele nem terjed ki a rendszer egészére, pl. a *Polypectomia ventriculi per gastroscopiam* (54490) 'gyomorpólip eltávolítása gyomortükrözéssel' kifejezésben a régi *ventriculus* anatómiai név szerepel a gyomor neveként, a HBCs-kódok [=homogén betegségcsoportok] között pedig 11 esetben, pl. *Resectio ventriculi subtotalis* (54370) 'majdnem teljes gyomoreltávolítás'.

Néhány esetben már a TA-ban, sőt, a NA-ban is megadtak az anatómiai nevek szinonimájaként görög terminusokat, pl. a latin *testis* 'here' mellett a görög *orchis*-t vagy az *uterus* 'méh' mellett a *metra*-t. A TA2 azonban bizonyos esetekben nemcsak alternatívát kínál a görög név megadásával, hanem a korábbi latin terminust göröggel cseréli le. Ezt figyelhetjük meg a 'száj' jelentésű latin *os*, *oris* esetében, amelyet a görög *stoma* váltott fel, megtartva az újonnan alkotott *ostium orale* 'szájnyílás' latin névszinonimával az *os* főnév *oralis* melléknevét. A nomenklátúra megújítóit nyilván a 'csont' jelentésű *os*, *ossis* homonímiájának a megszüntetése motiválta, nem gondoltak azonban arra, hogy a szájjal kapcsolatos többi anatómiai nevet is ennek megfelelően megváltoztassák, pl. a *cavitas oris* 'szájnyílás' vagy a *rima oris* 'szájrés' esetében. Nagyobb bajnak tartjuk azonban, hogy a használatuk során nem összekeverhető két *os* anatómiai név helyett új, a klinikumban zavaró homonímiát teremtettek, ahol a *stoma* terminus 'kis nyílás, metszés' és 'mesterségesen létrehozott bélnyílás a hasfalon' jelentéssel rendelkezik. Talán alternatívát jelenthet a szinonimaként megadott *ostium orale* 'szájnyílás' jelentésű latin név, de kérdéses, hogy a gyakorlatban mennyire lesz majd elfogadott. Néhány szakember javasolja a szív latin *cor* nevének felcserélését is a görög *cardia*-ra a *gaster* – *gastricus* esetéhez hasonlóan, mivel a szívhez kapcsolódó anatómiai nevekben a *cardiacus* melléknévi alak használatos, pl. *vena cardiaca media* 'középső szívvéna'. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a *cardia* a TA2-ben is a gyomor egyik részét, a gyomorszájat is jelöli. Ez a másik vitára

bocsátott módosítási javaslat a leíró anatómia nevei közötti homonímia kialakulásával fenyeget, remélhetőleg nem fogadják el.

A klinikum terminusaival harmonizál a leíró anatómia *tuba uterina* 'méhkürt, petevezeték' és a *tuba auditiva* 'fülkürt' (<*tuba* 'kürt') nevei mellett a már a BNA-ban használt és a TA-ban bevezetett szintén 'kürt' jelentésű görög *salpinx* szinonima: *Salpingectomy laparoscopica unilateralis* (56611) 'egyoldali petevezeték-eltávolítás laparoszkópia útján'. Patológiai diagnózisban ezzel szemben a régebbi latin anatómiai nevet találjuk: *Neoplasma tubae uterinae benignum* (D2820) 'petevezeték jóindulatú daganata'.

Az eponimák szerepe

A klinikai ágak nyelvhasználatának másik fő jellegzetessége a szerzői nevek, eponimák használata. A gyakorló orvosok azért kedvelik a szerzői neveket, mert megszokták, hogy a betegségek, tünetcsoportok nevét is leginkább a leírójuk alapján alkalmazzák, és könnyebb is megjegyezni őket, mint a többtagú leíró szemléletű latin neveket (Donáth, 2009). A BNA sok szerzői nevet tartalmaz, pl. a *tuba uterina* mellett megadja a *tuba Fallopii*, illetve a *tuba auditiva* mellett a *tuba Eustachii* neveket is. Bár Bugát (1828:35) még használta a *Fallop kürtje* anatómiai nevet, ma már nem találkozunk ezzel, de az *Eustach-kürt* elnevezés még ma is ismert: „*A fülben hirtelen fellépő nyomásérzet fülkürthurutra utalhat. A betegség a fülkürt, más néven Eustach-kürt akut gyulladása, mely olyan érzést kelt, mintha a fül el lenne dugulva.*” (webbeteg). Az eponimákat tartalmazó anatómiai nevek megjelennek a kóros állapotok, műtétek elnevezéseiben is, pl. az elzárt petevezeték megnyitását célzó beavatkozás neve angol nyelvű betegájékoztatókban *fallopian tube recanalisation* (cirse), vagy a középfül az orrgarattal összekötő fülkürt működési zavarának a nevében: *Eustachian tube dysfunction* (ETD) (healthline). A nőgyógyászati státusz leírásában a szakemberek sohasem használják a leíró anatómia *excavatio rectouterina* nevét, kizárólag a BNA-ban szinonimaként is megadott *cavum Douglasi* tükörfordítását, a *Douglas-üreg*, vagy röviden *Douglas* nevet (angolul is *pouch of Douglas*): „*A leleten ez áll: Kp. [=közepesen] tág hüvely, zárt méhszáj, rendes nagy uterus [=méh], mellett bal oldalon tömegesebb adnexum [=függelék] érzékenységgel, jobb oldalt szabad. Douglas szabad*” (weborvos).

Az orvos–beteg kommunikáció során egyes eponimákat a laikus közönség is megismer, illetve használ is, ami bizonyos szintű determinologizálódáshoz vezet. Az arcüreg anatómiai neve *sinus maxillaris*, az orvosi gyakorlatban azonban sokszor *Highmore-üreg*ként emlegetik: „*A Highmore-üreg, arcüreg heveny, akut gyulladásai gyakran fejlődnek ki heveny nátha, influenza, kanyaró, skarlát és egyéb fertőző betegség alatt*”

(orrklinika); „*Invazív műszeres terápia: sinus punctio és öblítés (Highmore punctio)*” (vitalitas). Az oroszban a *гайморит* az arcüreggyulladás köznyelvi nevévé vált: „*Вы знали, что гайморит и верхнечелюстной синусит одно и то же? Просто гайморит звучит привычнее*”, (youtube) azaz: „Tudták, hogy a highmoritis és a sinusitis maxillaris ugyanaz? Csak a highmoritis megszokottabbnak hangzik”.

Betűszók mint anatómiai nevek

A magyarországi klinikai nyelvhasználatban a nemzetközi, főleg angolszász tendenciákat követve gyakoriak a betűszók, amelyek többnyire angol terminusokat, eljárásokat, gyógyszereket vagy anatómiai struktúrák nevét jelölik (Fogarasi, 2017). A traumatológia az orvostudománynak az egyik olyan területe, ahol az orvosi dokumentációban a mai napig az átlagosnál gyakrabban fordulnak elő teljes egészében latinul írt diagnózisok. A betűszók használata azonban még ezen a területen is egyre jobban terjed. Egy 2019-ben kiállított ambuláns kezelőlap a következőképp adta meg a diagnózist: *Cont[usio] art[iculationis] PIP dig[iti] indicis m[anus] d[extrae]*, 'a jobb kéz mutatóujj PIP ízületének zúzódása'. A PIP betűszó a latinul *articulatio interphalangea proximalis*-ként ismert '(törzshöz) közelebb eső ujjpercek közti ízület'-re vonatkozik. A rövidítés azonban nem a latin név kezdőbetűiből alakult ki, hanem az angol verzió alapján: *proximal interphalangeal joint* (a *proximal*, *inter*-, és *phalangeal* elemek kezdőbetűiből). A betűszók használata a leíró anatómiában is kezd polgárjogot nyerni, olyannyira, hogy a hallgatók által használt Sobotta-atlaszban az ujjpercek közti ízületek jelölésére további két betűszót találunk: *DIP* [=Distal interphalangeal joint], a latin *articulatio interphalangea distalis*, és *MP* [=Metacarpophalangeal joint], a latin *articulatio metacarpophalangea* részleges tükörfordításaiként. Mint látjuk, a vizsgált betűszók szókapcsolatokból és összetett szavakból egyaránt létrejöhetnek (Ludányi, 2012). A latin eredetű elemek aszintagmatikusan, a latin grammatika szabályaitól eltérően jelennek meg bennük, ez a jelenség azonban a jövevényszavak természetes adaptációs folyamatának eredményeként is értelmezhető.

Korunk tudományos felfedezései és újításai nemzetközi kutatócsoportok együttműködéséből születnek. Munkanyelvük az angol, eredményeiket angolul publikálják. Nem meglepő, ha egy újonnan felfedezett anatómiai képletet angolul neveznek meg. Ez történt 2013 augusztusában, amikor egy belgiumi klinika sebészei bejelentették, hogy a térdízületben egy új „testrészt” találtak. A *Journal of Anatomy* hasábjain közzétett tanulmányban az ínszalagot angolul nevezték meg: „*hereafter termed anterolateral ligament (ALL)*” (Claes et al., 2013). 2013 novemberében az

angol név latin megfelelőjére, a *ligamentum anterolaterale* szókapcsolatra mindössze 3 adat fordult elő az interneten. Akkorra a tudományos ismeretterjesztő fórumokon már magyarul is hírt adtak a felfedezésről, az új testrész sokszor az *ALL* betűszóval szerepelt a cikkekben, vagy az *anterolaterális ínszalag* vagy *anterolaterális szalag* néven, ami az angol elnevezés tükörfordítása.

Változások az anatómiai leírás szemléletében

Az anatómiai nomenklatúra nem fed le minden, a klinikum számára fontos struktúrát. A TA a koszorúerekre vonatkozóan mintegy 25 anatómiai nevet tartalmaz. Az anatómiai leírás következetes, csak két koszorúér szerepel benne, amelyek kisebb, másodlagos és harmadlagos ágakra oszlanak. A klinikai anatómia elnevezései az anatómiai atlaszokban is megtalálható részleteket esetenként eltérő néven nevezik meg: „*a bal koszorúér [...] kezdeti szakaszát bal főtörzsnek nevezzük, belőle két nagy ág ered: a bal elülső leszálló szár és a körbefutó ág*” (Köszegi s. a.). A *bal főtörzsnek* (vö. ang. *left main stem*, ném. *Hauptstamm*, fr. *tronc commun* <lat. *truncus communis*) nincs külön neve a TA-ban, ez maga az *arteria coronaria sinistra*. A klinikumban a koszorúerek ágai önálló artériákként jelennek meg, például: *left anterior descendens coronary artery (LAD)* 'bal elülső leszálló koszorúér', vagy *circumflex artery* 'körbefutó artéria'. Ehhez a személethez közelítenek a TA2 *arteria interventricularis anterior* 'elülső kamraközi artéria', illetve *arteria circumflexa* 'körbefutó artéria' nevei. A *LAD descendens* 'leszálló' jelzője a BNA *ramus descendens anterior* anatómiai nevének maradványa, amelynek a RDA betűszavát is használják a szívsebészetben. A TA 'leszálló' jelzőt az elhelyezkedésére utaló *interventricularis* 'kamraközi' jelzőre cserélte.

1. táblázat. A szív koszorúerei

Koronária anatómia	TA angol név	TA latin név
RCA = right coronary artery	right coronary artery	arteria coronaria dextra
LM(CA) = left main (coronary artery) LCA = left coronary artery	left coronary artery (TA, TA2)	arteria coronaria sinistra
LAD = left anterior descending /descendent (coronary artery) RIVA (= ramus interventricularis anterior) RDA (= ramus descendens anterior)	anterior interventricular artery (TA2) anterior interventricular branch (TA)	arteria interventricularis anterior (TA2) ramus interventricularis anterior (TA) ramus descendens anterior (BNA)
Cx / LCX / Circ = circumflex artery	circumflex artery (TA2) circumflex branch (TA)	arteria circumflexa (TA2) ramus circumflexus (TA)

A szívsebészeti eljárásoknál az anatómiai leírásnál jóval részletesebb „térképet” használnak, ahol az érszakaszok szegmensekre vannak osztva, amelyeken pl. könnyen bejelölhető az angioplasztika vagy a sztent beültetésének helye. A Kardiológiai Szakmai Kollégium is a BARI [=Bypass Angioplasty Revascularisation Investigation] által kidolgozott nomenklatúra elfogadását javasolja (KardKoll., 2008; BARI, 1991). Az itt szereplő angol anatómiai nevek többségének nincs latin megfelelője.

Az ortopédiai sebészet nyelvhasználatában is megfigyelhetjük az új angol elnevezések szemléletformáló hatását. Az anatómiai leírásban a csípővápa, az *acetabulum* névadása metaforikus, jelentése ugyanis 'ecetes tálka, csésze', az ízület félhold alakban sima porccal borított félgömbszerű mélyedése alapján. Maga a latin *acetabulum* a görög *kotylē* 'kis edény, csésze' nevet másolja, amely anatómiai névként már Homérosz, Hippokratész és Galénosz műveiben is előfordul (LSJ). Az ortopédiai sebészetnek az elváltozások, kopások, törések pontos helyének és irányának meghatározásához újabb anatómiai nevekre volt szüksége. A szemléletmód is változott: az anatómiai leírástól eltérően az emberi testet „talpra állítva”, épület metaforájaként ábrázolja. Ez az új metaforarendszer az angolban keletkezett, és az ide tartozó legtöbb elnevezésnek nincs is latin neve: *acetabular roof* 'tető' vagy *acetabular dome* 'boltozat', *anterior / posterior column* 'pillér', *anterior / posterior wall* 'fal'. Latin neve egyelőre csak az *acetabular roof* névnek van, a *tectum acetabuli*, amelynek latin *tectum* 'tető' töve a törés típusának *transtectal*, *juxtatectal* és *infratectal fractures* megnevezéseiben is tovább él. A magyar ortopédiai szaknyelv egyaránt használja a korábbi latin *fundus acetabuli* mintájára alkotott *vápa fenék* és az angol mintát másoló *vápatető* terminusokat, ami a két szemléletmód keveredéséhez vezet: „A pillérek és a vápa fenék töréseinek következménye a combfej medencébe való benyomulása” (Gaál, 2012); „A cranialis irányú migráció során a femurfej necrosis mellett a vápatető collapsusa is megfigyelhető” (Lakatos et al., 2001: 39).

Az anatómiát érintő új felfedezések tehát a klinikai orvosi ágak felől érkeznek. Mivel ezeken a területeken sokkal részletesebb és pontosabb leírásra van szükség, az újonnan megnevezett struktúráknak nevet kell adni, és mivel ez angol munkanyelven történik, nincsenek latin megfelelőik. A magyar orvosi szakírás követelményeinek megfelelően azonban az anatómiai képleteket latinul kell megnevezni. Pár évvel ezelőtt emiatt kereste meg intézetünket egy végzős orvostanhallgató, aki szakdolgozatában a belső fül, a dobüreg lágy részeivel foglalkozott. Az itt elhelyezkedő anatómiai képletek közül mintegy harmincnak nem szerepelt a neve a TA-ban, ezért a környező struktúrák nevéhez illeszkedően a hallgatóval közösen fordítottuk le az angol

neveket latinra. A megfelelő latin név megalkotásához egyszerre volt szükség a hallgató szaktudására és a nyelvtanár latin nyelvismeretére és terminológiai affinitására is.

Néhány szó a mai magyar anatómiai nevekről

A nemzetközi anatómiai nómenklatúra változásainak áttekintése után vizsgáljuk meg a mai magyar anatómiai nevek állapotát. Sajnos észre kell vennünk, hogy magyar anatómiai nómenklatúra nem létezik. Az anatómiai nevek többségének egyáltalán nincs magyar megfelelője, a csontrendszer mintegy 1000 leíró anatómiai nevéből csak mintegy 40%-nak van magyar neve, a többit csak latinul használják, pl. a *crista galli* 'kakastaréj' jelentésű anatómiai nevet is. Más esetben pedig több szinonima meglelte nehezíti az egyértelmű megnevezést, pl. az *olecranon*-nak négy neve is létezik: *könyökcsúcs*, *könyökfej*, *könyöknyúlvány*, *singkampó* (Donáth, 1999:230). Sok anatómiai képletnek nincs rögzült magyar neve, a fellelhető névváltozatok leginkább a latin név parafrázisainak tekinthetők. A szív koszorúerei közül a *ramus interventricularis anterior* 'elülső kamraközi ág' a következő névvariánsokkal rendelkezik: *bal elülső leszálló ág*, *bal elülső leszálló szár*, *bal koszorúér leszálló ága*, *bal koszorúér leszálló szára*, *bal elülső leszálló coronariaág*, *bal koszorúér mellső leszálló ága*, *a bal oldali coronaria leszálló ága*, *bal oldali elülső leszálló*, *bal elülső leszálló koszorúér*, *bal első leszálló koszorúér*, *bal elülső leszálló coronaria*, *bal elülső leszálló artéria ág*, *a bal arteria coronaria elülső leszálló ága*. Bár mindegyik névvariáns a latin *ramus descendens anterior* anatómiai nevet másolja, annak különböző fordítási változatai, egyik sem tekinthető terminologizálódott névnek. Amikor egy anatómiai struktúrát csak parafrázis útján tudunk magyarul megnevezni, pl. az anatómiai síkok, irányok és régiók, valamint egyes testtájak esetében, az egyértelműség érdekében szinte elkerülhetetlenné válik a latin használata (Fogarasi, 2016:330).

A leíró anatómia és a klinikai ágak nyelvhasználatában sokszor igen apró különbségek nehezítik az egységesítést. A *malleolus lateralis* magyar neve az anatómiai leírásban *külső boka*, azonban, amikor a sérüléseit írjuk le, csak *külbokaként* nevezik meg: „Ha a kül- és belboka egyszerre sérül, *bimalleolaris*, ha a tibia hátsó pereme is, *trimalleolaris* törésről beszélünk. A külboka törését külön osztályozzák aszerint, hogy az alsó csúcsához képest milyen magasságban törött a szárcapocscsont.” (Magyar Nemzet, 2014. július 5.)

Összegzés

Az anatómiai neveket illetően is messzemenően igaz Fogarasi Katalin megállapítása: „Az orvosi szaknyelvben ma a görög–latin terminológia az egyedüli, amely nemzeti és nemzetközi szinten is a legmagasabb fokon terminologizált, tömör és egy(egy)értelműnek [Wüster terminológiája szerint *Eineindeutigkeit*] tekinthető terminológia.” (Fogarasi, 2018:794) Emiatt fontos, hogy a nemzetközi anatómiai nómenklatúra továbbra is nemzetközi maradjon, a módosításokat mindenhol fogadják el. A nemzetközi anatómiai nómenklatúra korrekciója és a klinikai ágakkal való harmonizációja régóta tartó folyamat. A terminusalkotási munka azonban csak igen nagy körültekintéssel végezhető el. A különböző szakterületek képviselőinek széles körű együttműködését igényli. Az anatómusok és a gyakorló orvosok mellett teret kell engedni a nyelvészeknek, terminológusoknak is.

Az orvos–beteg kommunikáció érdekében és a törvény által előírt betegtájékoztatási előírásoknak megfelelően a latin anatómiai nevek mellett nélkülözhetetlenné vált legalább azoknak a struktúráknak a magyarul való megnevezése, amelyek a sérülések, betegségek, elváltozások leírásában előfordulnak. Ezek hiányzó magyar anatómiai neveinek megalkotása az orvosszakma képviselőivel való konszenzusban és a görög–latin nyelvismerettel rendelkező nyelvészekkel, nyelvtanárokkal való együttműködésben valósítható meg. A terminusok használhatóságát csak a későbbi gyakorlat tudja igazolni, ezért a terminusalkotásban résztvevőknek folyamatos szakmai kapcsolatban kell lenniük.

Megnő az orvosképzésben résztvevő oktatók felelőssége is: nem elegendő csak figyelemmel kísérni a nemzetközi anatómiai nómenklatúra módosításait, hanem az oktatás első percétől kezdve a jelenleginél nagyobb igényességet kell elvárni a latin anatómiai nevek szerkezetének, az elemek jelentésének az értésében és grammatikailag helyes alakok használatában. Ennek érdekében már az orvosi tanulmányok kezdetén, az anatómiai stúdiumban is meg kell követelni a hallgatóktól a magyar anatómiai nevek ismeretét és aktív használatát is.

Hivatkozások

- BNA = Donáth T. (1959): *Anatómiai értelmező szótár. A bázeli, jénai és párizsi nomenklatura szervek szerinti összehasonlító áttekintése*. Medicina: Budapest
- Bugát, P. (1828): *Boncztudománybeli mű- meg azon ritkább szavaknak deák–magyar szótára, melyek ezen munkában előfordúlnak*. Trattner: Pest
- Claes, S. et al. 2013. Anatomy of the anterolateral ligament of the knee. Abstract. Journal of Anatomy 223. 4. 321–328. Online elérhető: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23906341/>. DOI: <https://doi.org/10.1111/joa.12087>

- Donáth, T. (2009): Az anatómiai nyelv mint az orvostudomány alapja. In: Bősze P. (szerk.) (2009): *A magyar orvosi nyelv tankönyve*. Medicina Könyvkiadó: Budapest
- Donáth, T. (szerk.) (1999): *Lexicon anatomiae. Négy nyelvű anatómiai szótár*. Semmelweis Egyetem Képzéskutató, Oktástechnológiai és Dokumentációs Központ: Budapest
- Fogarasi, K. (2016): Anatómiai terminusok használatának problémái látéleti sérülésleírásokban. In: Reményi, A. Á. – Sárdi, Cs. – Tóth, Zs. (szerk.) (2016): *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Tinta Könyvkiadó: Budapest. 322–332.
- Fogarasi, K. (2017): A kórboncolási jegyzőkönyv terminológiájának sajátosságai és XXI. századi kihívásai. In: Bocz, Zs. – Besznyák, R. (szerk.): *Porta Lingua 2017*. SZOKOE: Budapest. 95–108
- Fogarasi, K. (2018): A diagnózis jelentése és jelentősége a beteg szemszögéből. In: Dombi, J. – Farkas, J. – Gúti, E. (szerk.) (2018): *Aszimmetrikus kommunikáció – Aszimmetrikus viszonyok*. Szak Kiadó: Pécs. 774–804
- Gaál, Cs. (2012): *Sebészet*. Medicina Könyvkiadó: Budapest. Online elérhető: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_524_Sebeszeti/ch04s13.html
- Holomanova, A. et al. (2001): Andreas Vesalius – the reformer of anatomy. *Bratislavské lekárske listy*. 102/1:48–54
- Hyrtil, J. (1880): *Onomatologia anatomica. Geschichte und Kritik der anatomischen Sprache der Gegenwart*. Wilhelm Braumüller: Wien. DOI: <https://doi.org/10.5962/bhl.title.26730>
- Kőszegi, Zs. (é.n.): *Szívkatéterezés, koszorúértágítás és sztentelés*. Betegtájékoztató. Kardiológiai Intézet: Debrecen. Online elérhető: <http://www.gvmd.hu/pdf/sziv4.pdf>. Letöltve: 2013. 01. 27.
- Lakatos, T. et al. (2001): A csípőízület érintettsége reumatoid arthritisben. Patológiai jellegzetességek és az ortopéd sebészeti kezelés lehetőségei. *Legis Artis Medicinae*. 11/1. 38–44
- LSJ = Liddell, H. G. – Scott, R. – Jones, H. S. – McKenzie, R. (1940): *A Greek-English Lexicon*. Clarendon Press: Oxford
- Ludányi, Zs. (2013): Rövidítések a magyar orvosi nyelvben. Szemészeti kórlapok rövidítéseiről és helyesírásukról. In: Drávucz, F. et al. (szerk.) (2013): *Félúton 8. – A nyolcadik Félúton konferencia kiadványa*. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola: Budapest. 281–296
- NA = Михайлов, С. С. (ред.) (1980): *Nomina Anatomica. Международная анатомическая номенклатура (с официальным списком русских эквивалентов)*. Медицина: Москва
- Skinner, H. A. (1949): *The Origin of Medical Terms*. The Williams and Wilkins Company: Baltimore. <https://doi.org/10.1097/00007611-194912000-00026>
- TA = Колесников, Л. Л. (ред.) (2003): *Международная анатомическая терминология*. Медицина: Москва

Internetes hivatkozások

- BARI: https://biolincc.nhlbi.nih.gov/media/studies/bari/Protocol.pdf?link_time=2019-12-02_01:21:53.397374
- cirse: <https://www.cirse.org/patients/ir-procedures/fallopian-tube-recanalisation/>
- healthline: <https://www.healthline.com/health/eustachian-tube-dysfunction>
- KardKoll: <http://www.drdiag.hu/iranyelvek.php?id=1764&tipus=2>

Magyar Nemzet: <https://magyarnemzet.hu/archivum/dr-boross-rendel/szike-gipsz-vagy-valami-mas-4050753/>
orrklinika: <http://www.orrklinika.hu/akut-arcureggyulladas-sinusitis.html>
TA2: <https://fipat.library.dal.ca/ta2/>
vitalitas: <http://www.vitalitas.hu/?ctype=3&todo=bet&id=5&showbet=582>
webbeteg: www.webbeteg.hu/cikkek/ful-orr-gegeszet/11423/fulkurthurut
weborvos: https://weborvos.hu/orvos_valaszol/babucika-127498
youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=IqFTxi0CmSg>